

A nyelvi kontaminizmus és a magyar nyelvművelés*

LANSTYÁK ISTVÁN

1. Dolgozatomban a nyelvi kontaminizmus ideológiáját mutatom be, főként a Nyelvművelő kézikönyvből (NyKk.) és a Nyelvművelő kézisztárból (NymKsz.²) vett idézetek segítségével. Ez a két kiadvány a hivatásos nyelvművelők megítélése szerint kiemelkedő jelentőségű (vö. SEBESTYÉN 1983; ÁGOSTON 2006), s mint ilyen nyilván jól reprezentálja a mai nyelvművelést is. Nyelvőreink ma is rendszeresen hivatkoznak rájuk, s nincs róla tudomásom, hogy a bennük olvasható megállapításokról kritikát fogalmaztak volna meg. Nem úgy néz ki tehát, hogy a mai nyelvművelés meghaladottnak tartaná e kézikönyvek szemléletét, s megkérdőjelezné a tárgyalt jelenségekkel kapcsolatos értékítéleteiket.

Korábbi közleményeimhez hasonlóan¹ a nyelvhelyességi ideológiák olyan nyelvi ideológiákat értek, amelyek nyelvhelyességi ítéletek indoklásául szolgálnak.² A nyelvi formák nyelvhelyességi értékelése a nyelvi autonómizmus ideológiáján alapul, azon a meggyőződésen, hogy a közlések, illetve a bennük található nyelvi formák nyelvhelyességi szempontból megítélhetők a beszédhelyzetre és a szövegösszefüggésre való tekintet nélkül (részletesebben lásd LANSTYÁK 2020a, 2020b). A nyelvi autonomista felfogás szorosan kapcsolódik a nyelvi platonizmushoz; ez az ideológia a nyelvnek egy ideális formáját tételezi, amely mintegy független a tényleges közlésekben található nyelvi alakulatoktól. Egy-egy nyelvi forma helyessége tehát ennek az ideológiának a hívei szerint nem függ attól, mennyire

* A nyelvi ideológiákkal kapcsolatos kutatásaimat az MTA támogatja, részben közvetlenül, részben a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet részeként működő Gramma Nyelvi Iroda közvetítésével. Egyéb, a témával közvetlenül vagy közvetve összefüggő kérdésekkel a Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén foglalkoztam az 1/0106/21 sz. VEGA-projekt és a 17-0254 sz. APVV-projekt keretében. Itt köszönöm meg Horváth Péter Iván észrevételeit és javaslatait.

¹ A nyelvi ideológiák korábbi, a mostani írásomhoz hasonló feldolgozására lásd LANSTYÁK 2010, 2011b, 2020a stb.

² A nyelvhelyesség fogalmára lásd LANSTYÁK 2003, 2007; MOLNÁR 2014, 2020; MYHILL 2004; vö. még DOMONKOSI 2007a, 2007b.

elterjedt, és kik használják, s ebből következően a helyességi megítéléséhez nincs is szükség a közlés körülményeinek ismeretére.

A nyelvhelyességi megközelítés legfőbb problémája, hogy a laikus beszélőkben azt a benyomást kelti, mintha magukkal a bírált nyelvi formákkal volna baj, nem pedig — bizonyos esetekben — a használatuk módjával.³

A nyelvhelyességi ideológiák a *n y e l v i i d e o l ó g i á k* egy jellegzetes csoportját alkotják. A nyelvi ideológiákat olyan gondolatokként, gondolatrendszerekként, meggyőződéseként határozhatjuk meg, amelyek a nyelvi rendszerrel, a nyelvhasználattal, a nyelvi közösségek helyzetével, a nyelvek egymáshoz való viszonyával stb. kapcsolatos tények és eljárások magyarázatára, illetve igazolására szolgálnak.⁴

Az írásom témájául szolgáló *n y e l v i k o n t a m i n i z m u s* mikro-szinten az a meggyőződés, hogy a szó-, szóalak-, szókapcsolat-, szószerkezet- és mondatvegyüléssel, valamint különböző nyelvekből származó nyelvi elemek összekapcsolódásával keletkezett nyelvi formák eredendően rosszabbak, mint azok, amelyek nem ilyen módon keletkezettek. A *v e g y ü l é s* mint a nyelvbotlás egyik válfaja az a nyelvlélektani folyamat, melynek során két (esetleg több), a beszélő tudatában egyszerre megjelenő, többnyire azonos vagy rokon jelentésű, illetve hasonló alakú nyelvi formából tévesztésképpen létrejön egy harmadik (egy további), például *egy pohár sör × egy korsó sör → egy porsó sör* (a vegyülés felsorolt típusaira lásd HUSZÁR 2005, LANSTYÁK 2009). A nyelvi kontaminizmusnak is a *n y e l v i p l a t o n i z m u s* a háttér-ideológiája, hiszen az égi szférákban az égi lények bizonyosan nem kevernek össze két szót, hogy azokból törvénytelenül egy harmadik jöjjön létre.

A vegyülés válfajai közül csak a hangalakiakra és a szóképzletiekre hozok példákat. A szerkezet- és mondatvegyülések tipikus esetei hosszadalmas magyarázatot igényelnének, ezek pedig nehezen volnának beilleszthetők a dolgozat gondolatmenetébe, hiszen témám nem a vegyülés, hanem a nyelvi kontaminizmus, így annyira nagy jelentősége nincs annak, hogy ennek az ideológiának a működését a nyelvi rendszer mely síkjairól vett példákkal szemléltetem.

³ Ez nem azt jelenti, hogy a nyelvművelők soha nem fogalmaznának meg helyénvalósági szempontokat: ők is sokszor utalnak a használat kontextusára, s a szóban forgó nyelvi formát csak bizonyos körülmények közt helytelenítik, ám nagyon sok nyelvi formát kontextustól függetlenül tartanak helytelennek, ami legfőljebb akkor lehet indokolt, ha nyelvbotlásról, fogalmazási hibáról vagy pedig még nem használt neologizmusról van szó. Részletesebben lásd LANSTYÁK 2020b: 55–56 és passim.

⁴ A nyelvi ideológiákkal kapcsolatos irodalomból főleg a következő munkákra támaszkodtam: WOOLARD–SCHIEFFELIN 1994; KROSKRITY 2000; MILROY 2001; GAL 2006a, 2006b; LAIHONEN 2008, 2009; MILROY–MILROY 2012; COUPLAND 2010; DOLNÍK 2010a, 2010b. Lásd még LANSTYÁK 2009b, 2011a, 2017; SEBŐK 2017.

2. A szóvegyülésnek külön szócikket szentel mind a Nyelvművelő kézikönyv, mind a Nyelvművelő kéziszótár. Az utóbbit idézzük (NymKsz.² 531):

Közeli rokon értelmű szavak hangalakja összevonódhat, vegyülhet. Az egészen alkalmi, önkéntelen szóvegyüléseken kívül tudatosan is alkotunk így szavakat, általában tréfás céllal. Némelyik ilyen eredetű szó szélesebb körben is elterjedt (*csokréta, ordibál, zargat*), s ily módon jött létre a grapefruit jó magyar neve, a *citrancs*. Tartsuk számon lehetőségként új szók alkotásakor is (*moped, motel*), főként a tömörítés egyik eszközeként.

A szóvegyülés hasznos, elfogadható és tűrhető termékeivel szemben olyanok is előfordulnak, amelyekkel nem gazdagodik nyelvünk, sőt kevésbé szabatossá, pongyolává válik. A szóvegyülésnek ezeket az eseteit hibáztatnunk kell.⁵

Látjuk, hogy a szóvegyülést mint szóalkotási eljárást nyelvünk őrei általában véve nem kifogásolják. Az új hangalakot azonban akkor látszanak elfogadni, ha az „szélesebb körben elterjedt” (nyelvi uzualizmus)⁶ és „hiányt tölt be” (nyelvi neccessizmus). Nem fogadhatók el azok a vegyülések, melyek ártanak nyelvünknek (nyelvi damnificizmus) azzal, hogy azt „kevésbé szabatossá” teszik. A nyelvi uzualista szempont érvényesítése természetesen indokolt, hiszen a szándékolatlan, alkalmi vegyülések botlások, s mint ilyenek a beszédhelyzettől függetlenül javításra szorulnak (ha olyan jellegű a szöveg, hogy javítani kell). Ugyanez nem mondható el a nyelvi neccessizmusról. Ha egy nyelvbtlásos eredetű nyelvi forma elterjedt, nyilván valamilyen hiányt tölt be, akkor is, ha van akár hajszálpontosan azonos denotatív jelentésű szinonimája.

Ami a nyelvi damnificizmust illeti, sajnos a szerzők ebben a szócikkben az ártalmas vegyülésekre nem hoznak példákat, így nyomozómunka nélkül nem derül ki, mely konkrét szavakat, esetleg szerkezeteket kellene hibáztatnunk, ha nyelvőreink kedvébe(n) szeretnénk járni. Nem kis kihívás lehet fülön csípni azokat a szavakat, amelyek képesek a magyar nyelvet pongyolává tenni. Lehetséges persze, hogy a szerzők arra gondoltak, valamiképpen a *szöveget* teszik némely szavak pongyolává, csak pongyolán fogalmaztak. Nem könnyű azonban olyan szót sem elképzelni, amely a használat körülményeitől függetlenül minden esetben pongyolává tenne egy szöveget.

3. A következőkben olyan idézeteket nézünk meg közelebbről, melyekben nyelvünk hivatásos vagy önkéntes őrei konkrét nyelvi formák ellen emelnek kifogást (többek között) nyelvi kontaminista alapon. Hátha így si-

⁵ A Nyelvművelő kéziszótár tildéjét a jobb olvashatóság és természetesség kedvéért itt és mindenütt a címszóval helyettesítettem, a rövidítéseket pedig feloldottam.

⁶ Dolgozatomban helykímélés céljából mellőzöm a nyelvi ideológiának többségének meghatározását. Ezek könnyen elérhetők egy internetes nyelvideológiai fogalomtárban (LANSTYÁK 2017).

kerül rájönnünk, melyek azok a nyelvre nézve veszélyes, lator vegyületek, melyeket hibáztatnunk kell, ha meg szeretnénk akadályozni nyelvünk — vagy legáltalában szövegeink — elpongyolulását.

1. példa

Első példánk a *státusz* szó, melynek létezik egy újabb, *státusz* változata, amely a nyelvvelők állítása szerint vegyüléssel keletkezett. Ez a tény — pontosabban: ez az állítás — szolgál a helytelenítés alapjául. A Nyelvvelő kézi-szótár „státusz — státusz” szócikkében (NymKsz.² 494) többek között ezt olvasuk:

E latin eredetű főnév ’állam’ jelentésben elavult, ’állapot’ jelentésben régies. Ma leginkább ’állás(hely)’ értelemben használják, többnyire *státusz* alakban. Hagyományos és helyes alakja azonban a régebbi hazai latin kiejtéshez igazodó *státus*. Az újabb keletű, keverék hangalakú (elején németes, végén latinus) *státusz* változatot lehetőleg kerüljük!

A szerzők elismerik, hogy ma többnyire a *státusz* változatot használjuk; ezt a viszonylag konzervatív Magyar nemzeti szövegtár adatai⁷ is alátámasztják: a szótőre való keresés közel 11 ezer *státus*-t és csaknem 13 ezer *státusz*-t adott (tisztítás nélküli adatok). Ennek ellenére a *státusz* változatot az értelmező kézi-szótár második kiadása (ÉkSz.² 2003) sem tartalmazza, s ugyancsak hiányzik ez a változat a TÓTFALUSI-féle Idegenszó-tárból (2004), valamint a BAKOS-féle Idegen szavak és kifejezések szótárának 3. kiadásából (2013). Az új alakváltozat viszont megtalálható az Osiris Kiadó Magyar nyelv kézikönyvtára című sorozatának két kötetében: a Helyesírásban (OH.) és az Idegen szavak szótárában (TOLCSVAI NAGY 2007), ami a *státusz* alakváltozat kodifikálását jelenti — a nyelvvelői helytelenítés dacára. (Mivel a Nyelvvelő kézi-szótár később jelent meg, mint az Osiris Helyesírás, illetet volna reflektálni az új helyzetre.)⁸

Annak ellenére tehát, hogy a *státusz* alakváltozat megfelel a nyelv i u z u a l i z m u s követelményeinek (széleskörűen használatos, s mellesleg nem éppen a társadalom leszakadó rétegei által), a szerzők kerülendőnek ítélik, mivel „keverék hangalakú”. A vegyülékességre mint a helytelenítés okára való hivatkozásban a nyelv i k o n t a m i n i z m u s t láthatjuk, a hagyományos forma támogatásában pedig a nyelv i k o n z e r v a t i v i z m u s t.

Bár a témánk nem a vegyülés, hanem a nyelvi kontaminizmus, fontos elmondani, hogy a *státusz* forma keletkezését nemcsak vegyülésként lehet értel-

⁷ A Magyar nemzeti szövegtárnak (<https://clara.nytud.hu/mnsz2-dev/>) a legújabb 2.0.5. sz. verzióját használtam, a vizsgálat 2023. február 2-án és 3-án folyt, korábbi előzményekre támaszkodva.

⁸ Érdemes még megjegyezni, hogy a *státus(z)* szónak nemcsak ’állás(hely)’ jelentése van ma, hanem több más is, de ezeket az értelmező szótárak nem tartalmazzák, s az idegen szavak szótárai közül is csak TOLCSVAI NAGY GÁBORÉ.

mezni, hanem elhasonulásként is. Hasonló lehet a helyzet, mint amiről GYALMOS (1933: 3) ír az *-ista* képzővel kapcsolatban:

Egyes esetekben párhuzamosan él egymás mellett a visszalatinosított és a képző eredeti hangállapotát visszatükröztető alak, pl. *masinista* : *masiniszta*; de ez is csak többnyire olyan szavakban figyelhető meg, amelyeknek testében sziszegő hang van. A mai nyelvhasználatban ilyen esetekben az *sz*-es változat általános: *zszurnaliszta*, *stilizsita*, *statiszita*, *soviniszta* stb.

A *státusz* esetében is lehet szó ilyesféle elhasonulásról, melyre jól ismert nyelvtörténeti példák a *csiriz* (< tör. *čiriš*), a *csősz* (< m. *csausz* < tör. *čajuš*), a *csésze* (< szláv *čaša*) és a *cseresznye* (m. *cseresznye* < szláv *črešnja*) (lásd GOMBÓCZ 1950: 37–38). Az elhasonítás irányába ható nyomás és az *-usz* végű újabb latin, illetve a latinra visszamenő kölcsönszavak analógiás hatása (pl. *fókusz*, *himnusz*, *kultusz*, *mínusz*, *tífusz*) együttesen eredményezhette a *státusz* létrejöttét és megerősödését. Emellett a *státusz* változat megerősödésében — amint arra a Nyelvművelő kézikönyv (NyKk. 2: 685) is utal — szerepet játszhatott a *státuszszimbólum* szó is, melyben az *s* > *sz* változás az *sz* hatására történő hasonulásként is értelmezhető.

E belső okokon kívül természetesen számolhatunk más nyelvek „status” szavának hatásával is, a közmagyarban mindenekelőtt az ang. *status* [szteitəsz] és a ném. *Status* [statusz] szóéval, amihez némely külső régióban hozzáadódik még a mai és korábbi többségi nyelvek hatása is, vö. szl., cseh, hrv. *status* [sztatusz], ukr., or., szrb. *cmamyc* [sztatusz].

2. példa

Következő példánkban egyértelműen idegen nyelvek a „ludasak” abban, hogy egy szó több változatban is él. A Nyelvművelő kézisztótár „sztyep(p) — steppe — sztyeppe” szócikkében (NymKsz.² 534) ezt olvassuk:

Orosz eredetű szó: '(oroszországi) fátlan, füves puszta'. Több változatban is él a magyar beszélt és írott nyelvben. Az eredeti kiejtéshez a *sztyep* alak áll legközelebb, de szabályos a hosszú *p*-vel írt és ejtett *sztyepp* is. A németből átvett *steppe* alak kiveszőben van. Az oroszos és a németes forma keveredésével jött létre a *sztyeppe*. Bár talán ez a leggyakoribb az összes alakváltozat közül, felemás volta miatt igényes közlésben kerüljük!

Látjuk, hogy a szerzők az „igényes közlésben” a vegyüléssel *sztyeppe* formát kerülendőnek tartják („bár talán ez a leggyakoribb az összes alakváltozat közül”), fittyet hányva így a *n y e l v i u z u a l i z m u s n a k*, ehelyett előtérbe helyezve a *n y e l v i s t a n d a r d i z m u s t*, illetve a *n y e l v i p e r f e k c i o n i z m u s t*. Az „igényes közlés” többnyire a (nyelvművelők által elképzelt) standard nyelvváltozat szabályait mereven követő közlés álneve a nyelvvelő irodalomban — ezért utal az igényes közlésre vonatkozó kitétel implicit módon a nyelvi standardizmusra. Egyébként az MNSZ2 (tisztítatlan)

adatai szerint a *sztyepp* a leggyakoribb alakváltozat (446 találat), azt követi a *sztyeppe* (384); ezeknél jóval ritkább a nyelvőrök által szabályosnak mondott *sztyep* (48), valamint a németes *steppe* (40 találat).

Figyelemre méltó, hogy az egyik legritkább alakot, a *sztyep*-et tartják szabályosnak, azon az alapon, hogy ez áll legközelebb az orosz kiejtéshez. Arra, hogy a magyar nyelvben miért az orosz kiejtés a mérvadó, nem kapunk magyarázatot. Nyilván arról van szó, hogy nyelvművelőink hisznek a *nyelvi originalizmus*, s ezzel együtt a *nyelvi konzervativizmus* ideológiájában (a nyelvi originalizmusra részletesebben lásd LANSTYÁK 2018). Ennek fényében méltánylandó, hogy mégis szabályosnak fogadják el a *sztyepp* formát is, a szóvégi mássalhangzónak számos más kölcsönszóban is érvényesülő nyúlását szóvégi és magánhangzó-közi helyzetben (pl. *klub* [klubb], *klubot* [klubbot] stb., hasonlóan *dzsip* [dzsipp], *stop* [stopp], *bridzs* [briddzs], *prices*, *plusz* [plussz], *dzsessz*, *stressz*).

3. példa

Lexikális szintű vegyüléssel van dolgunk a *hézagpótló* szó esetében. A Nyelvművelő kézikönyv „hézagpótló” szócikkét (NyKk. 1: 862) idézzük:

A sajtónyelvben és a tudományos stílusban elég sűrűn találkozhatunk ezzel a nem túl szerencsés szóval, pl. *hézagpótló mű*, *munka*, *könyv*, *tudás*. Valószínűleg a *hézagtöltő* és a *hiánypótló* melléknevek kontaminációjával (vegyülésével) keletkezett, ezért is érezzük szokatlannak, furcsának, siker[ü]letlennek. Lehetőleg kerüljük, s helyette a *hézagtöltő* vagy a *hiánypótló* kifejezéssel éljünk.

Itt a helytelenítésnek a *nyelvi kontaminizmus* mellett a *nyelvi normalizmus* és a *nyelvi naturalizmus* az indítéka (a *hézagpótló*-nak az úgymond szokatlansága, furcsasága). Az első helyen említett, helyesebbnek tartott szinonimára, a *hézagtöltő* szóra az MNSZ2 2018. április 26-án mindössze 3 találatot adott, egyikben sem ’hiánypótló’ a jelentése, úgyhogy nem tűnik jó ötletnek e tekintetben a nyelvművelői tanácsot követni. A második helyen említett *hiánypótló* viszont 9-10-szer gyakoribb a kifogásolt *hézagpótló* formánál: a találatok száma tisztítás nélkül a *hiánypótló*-ra csaknem 2000, míg a *hézagpótló*-ra alig több mint 200. Ezért az, akinek a *hézagpótló* valami miatt unszimpatikus, a *hiánypótló*-t gond nélkül használhatja a *hézagpótló* helyett.

Nem biztos azonban, hogy a beszélők valóban furcsának érzik a *hézagpótló*-t: könnyen lehet, hogy a *hiánypótló*-nak egy kicsit metaforikusabb szinonimáját látják benne. Egyébként is van a *hézag* szónak értelmező szótáraink szerint is ’hiány’ jelentése. Az MNSZ2 jó tollú írók neve alatt⁹ is tartalmaz példákat a *hé-*

⁹ Azért „(írók) neve alatt” és nem „íróktól”, mert az idézetek származhatnak a kötetek előszavából is, melynek más a szerzője. Itt jegyzem meg, hogy az MNSZ2 idézeteiben javítom az elírásokat, a tipográfiai és helyesírási hibákat. Igaz, ezek segíthetik a szöveg minőségének megítélését,

zagpótló-ra, méghozzá választékos stílusú, gondozott szövegekből. Ezek közül csak egyet idézek, melynek az az érdekessége, hogy szerzője, Csoóri Sándor metanyelvi megjegyzést is fűz hozzá:

Ha Magyarországon vagy a határainkon kívül élő magyarok közül bárki magába szívta ennek a fogalomnak a jelentőségét, nemcsak hogy nem téved el a politikában vagy a válságokkal terhes kultúrában, hanem értékekre bukkan, s másokhoz is értékeivel közeledik. Egy ilyen közeledés dokumentumának tartom Korniss Péter száz-hús képből egybeszerkesztett munkáját is. Tíz fejezet — tíz különálló fotóösszé. Tíz máig élő népszokásunkról készített beszámoló-sorozat, mely nem a fölidőzésre, nem az emlékek újjászervezésére törekszik, hanem a jelenlevő szemtanú árnyalt szavahihetőségére. Bármilyen elkoptatott is a szó, nyugodt lélekkel írom ide: Korniss könyve hézagpótló mű. Ilyen mennyiségben s ilyen minőségi rendben még senki se örökített meg hasonló értékű, élő, magyar népszokást. A népdalokat le lehet jeyezni, s a szájhagyomány világából át lehet őket emelni az írásbeliség világába. Mintha Korniss ugyanezt végeznél el, elevenen maradt népszokásokkal. Csakhogy ő nem az írásbeliség, hanem a képek világába emeli át azt, amit rögzítésre méltónak ítél.

Csoóri „elkoptatottnak” mondja a *hézagpótló*-t, amiből arra lehet következtetni, hogy aligha érezte furcsának, szokatlannak, bár könnyen lehet, hogy ő a szó tartalmára gondolt, így a *hiánypótló*-ról is ugyanazt mondta volna, ha az jut eszébe először.

Nemcsak a *hézagpótló* és a *hiánypótló* melléknév mutat váltakozást, hanem a *hézagot pótol* és a *hiányt pótol* szókapcsolat is. Itt még nagyobb az aránytalanság a két változat közt: mindössze 20 releváns találatot ad a *hézagot pótol*, miközben a *hiányt pótol* szerkezetre több mint 2100 találatot kapunk. Ennek ellenére a *hézagot pótol* használatára is vannak szépirodalmi példaink, többek között Illyés Gyulától:

Miért hat mégis első öt verskötetén át nézve Szabó Lőrinc útja úgy, mintha valaki az idő egy óceánjából egy másikba hajózott volna át? Az első ok természetesen a művészi rész: az útleírást tündökletessé tevő költői képesség, a rendkívüli megjelenítő erő. A második a felfedező tekintetének kimeríthetetlen frissessége, az a fokú ártatlan kíváncsiság, ami a fentebb említett bajnokságot már-már balekséggé alakítja, s ezzel külön meghat. A harmadik ok ennek az életbeszámolónak különleges magyar funkciója: hogy irodalmunknak egy nagy hiánya fölé csinál hidat: hézagot pótol.

Amint látjuk, a mondatban a *hiány* is megjelenik, így akár a szóismétlés elkerülése is motiválhatta a *hézagot pótol* választását, amellett, hogy ide a *hézagot pótol* mint metafora is különösen illik. Két további találatban kifejezetten szinonimként fordul elő egymás után a két változat. Az első a „beszélt nyelvi”, a második a „hivatalos” alkorpuszból való:

ami pedig hasznos információt nyújthat a vizsgált nyelvi forma státuszára nézve, ám a hibák nem kis része zavaró, s elvonja az olvasó figyelmét a lényegről.

Valahogy úgy vettem észre, hogy a közelmúltban egy olyan Márai-reneszánsz alakult ki a magyar könyvpiacra, és elkezdtem Márait olvasni, és megfogott több könyve is, többek között a Gyertyák csonkig égnék, és gondoltam, hogy mivel a rendszerváltás óta a vietnami–magyar kapcsolatok kulturális téren elég hézagosak, és gondolom, hogy ezzel talán egy olyan folyamatnak a kezdetét tudnám elindítani, amellyel igyekszünk kárpótolni, pótolni ezt a hézagot, ezt a hiányt. (besznye)

Én egyáltalán nem látom ilyen sötéten ezt a kérdést. Ez egy iniciáló törvényjavaslat, egy fontos hézagot és hiányt kíván pótolni, és fejlődni fog. Nyilvánvaló, hogy most egy olyan generális szervezést nem lehet megcsinálni, hogy az összes magyarországi archívumot vagy archiválással foglalkozó erőt összesíteni, hiszen van minden rádióknak, minden tévének saját archívuma, vannak ezenkívül különböző szakmai archívumok, vannak intézményeknek, múzeumoknak archívumai, tisztázni kell a nemzeti könyvtár gyűjtőfeladatát — említettem is például a DVD-k kérdését meg mászt is —, tehát át kell majd tekinteni az egészset. (hivatalos)

Mivel nem úgy tűnik, hogy a *hézagpótló* szót inkább a kevésbé iskolázott, netán „rosszabb nyelvérzékű” beszélők használnák, nem érezve annak „szokatlanságát” és „furusaságát”, a nyelvi normalizmusban inkább ürügyét, mint okát láthatjuk a helytelenítésnek. Valószínűleg csakugyan elsősorban a vegyületes keletkezés miatt tartják nyelvünk őrei helytelennek. Emellett a háttérben számolhatunk még a nyelvi konzervativizmus és a nyelvi neccessizmus ideológiájával is: azzal a meggyőződéssel, hogy tökéletesen megfelel a korábbi, hagyományos forma, „nincs szükség” egy újabbra, amely „ugyanazt” jelenti.

Az érdekesség kedvéért megemlítjük még, hogy a *hézag pótlása* nemcsak metafora lehet, szó szerint is érthető, ahogy az alábbi MNSZ2-példa mutatja a „tudományos” alkorpuszból:

A tető felhúzásának áldozatul estek a pályaudvar terebélyes lombú fái. Mára az épületek állapota erősen leromlott, emiatt egy időben újra napirendre került a pályaudvar megszüntetése és az általa ellátott feladatok Kelenföldre történő kitelepítése. Ettől a tervtől időközben elálltak. Jelenleg — magántőke bevonásával — a pályaudvar teljes átépítését tervezik, amelynek költségeit a vágányok lefedésével és a személyszállításához nem közvetlenül kapcsolódó funkciók áttelepítésével nyert területek kereskedelmi célú hasznosításából fedeznék. Addig is a közelmúltban pótolták az álmennyezetek leszakadt hézagait, a pénztárcsarnok főhomlokzatán a hiányzó fehér sávok burkolatait és a kitört üvegeket.

4. példa

Feltűnően határozott a vegyületekesség elutasítása a *megélhetőség* ’megélhetés’ szó esetében. Az alábbi részlet a Nyelvművelő kézikönyv „megélhetőség” szócikkből való (NyKk. 2: 115):

Vulgáris szóvegyülés a *megélhetés* és a *megélhetési lehetőség* kifejezésekből. Ne használjuk helyettük!

Mielőtt a lényegre térnénk, meg kell jegyezni, hogy vegyülés helyett inkább szóösszevonásról kellene beszélni mint a nyelvbotlás egy eltérő válfajáról, mivel a *megélhetési lehetőség* teljes egészében tartalmazza a *megélhetés* formát. Összevonásról akkor van szó, amikor egy hangsor egyes részeinek felhasználásával jön létre botlásképpen egy új nyelvi forma, vagyis a hangsor bizonyos részei törlődnek (esetünkben: *megélhetőség* ← *megélhetési-lehetőség*). Míg a vegyülés paradigmaticus szinten megy végbe (a nyelvi rendszerben összefüggést mutató nyelvi formák keverednek), addig az összevonás szintagmatikus szintű folyamat (a szöveg egy bizonyos pontján egy odaillő, a beszélő által elgondolt hangsor egyes részeiből jön létre a szabálytalan forma).¹⁰

Most pedig a lényeghez, a „vulgáris” minősítéshez. Az értelmező kéziszótár szerint „vulgárisak” a „kirívóan igénytelen beszédmódra jellemző, bántóan közönséges, alantas” szavak (ÉkSz.² 2003: XXIII). A szótár „vulgáris” szócikke szerint a „vulgáris nyelv, stílus” nem más, mint „a köznyelv beszélt változatának legigénytelenebb rétegét képviselő nyelv, stílus”. A „vulgáris stílusról” a Nyelvművelő kézikönyvből tudunk meg többet. A szerzők szerint ez a stílus „rombolja a választékos, művelt érintkezést, s ezáltal nemcsak a nyelvi normák hatását gyöngíti, hanem az erkölcsi, magatartási, viselkedési normákét is”; sőt mi több: „gátolja az egymás megbecsülésén alapuló, csiszolt érintkezést, az emberi rokonszenvnek s általában a pozitív érzelmeknek a kifejezését” (NymKsz.² 611). Ennek gyászos következményeként vulgáris stílusban „sokkal nehezebb, ha ugyan nem lehetetlen értékes kapcsolatot teremteni embertársainkkal” (i. h.; részletesebben lásd LANSTYÁK 2009c).

Ezek az idézetek előrevetítik azt, ami az ilyen minősítésű szavak elemzéséből is levonható következtetésként, hogy ti. a „vulgáris” minősítés az értelmező kéziszótárban (ÉkSz.² 2003) — és ugyanígy elődjében, a hétkötetes értelmező szótárban (ÉrtSz. 1959–1962) — ideologikus jellegű: nem valamiféle objektív nyelvi tényt tükröz, nem az így minősített szavak valós használatán alapul, hanem olyan nyelvi ideológiákon, mint amilyen a *n y e l v i m o r a l i z m u s* vagy a *n y e l v i e l i t i z m u s* (ezekre lásd LANSTYÁK 2010, 2011b). Különösen igaz ez az értelmező kéziszótár első kiadására. Ennek fényében érdemes értelmezni azt a tényt, hogy a *megélhetőség* a Nyelvművelő kézikönyv szerzői szerint vulgáris.

Az MNSZ2 mintegy 60 találatot ad a *megélhetőség* szótőre (tisztítás után), vagyis a *megélhetőség* nagyon ritka előfordulásának látszik, bár az interneten ennél jóval több példa található. Az MNSZ2 példáinak többsége a „személyes” és a „beszélt nyelvi” alkorpuszból való.

¹⁰ Kiesésen kívül más folyamatok is végbemehetnek (pl. *kapok a fejetekre* ← *kapok a fejemre tőletek*), de ennek a *megélhetési lehetőség* → *megélhetőség* szempontjából nincs jelentősége. A kérdésre lásd LANSTYÁK 2009a: 212–214.

Az alábbi példákban a *megélhetőség* inkább környezetfestő hatású, vagy egyes idézetben fordul elő:

A cigány önkormányzat segít, amit tud, de kevés a lehetősége. Annyit megtesznek, hogy minden évben elviszik a gyerekeket (60–70-et, majdnem mind) 2–3 napra valahova. Segítik a továbbtanulást is (tandíjjal, tankönyvvel, eszközzel). Úgy véli, hogy a legtöbb, aki akarja, meg tudja teremteni a megélhetőséget. (A lánya közbeszól: azért van, aki nem.) (tudományos)

Régebben felfigyeltem arra, hogy egy TV-ben dolgozó emberke könyveket gyűjt az Izlandon élő magyar embereknek, mert abban a hitben él, hogy Izlandon nincsen annyi megélhetőség egy magyar ember számára, hogy a hazájáról szóló könyveket meg tudja venni magának. (sajtó)

Egy mátraderecskei friss olvasói levél csak a bajok kis részét érzékelteti: „ahol csinálják a riportokat, rá tetszenének kérdezni, hogy nincs-e véletlenül munkaerőre szükség. Mert mi negyvenen, nők férfiak egyaránt, jövedelmi pótlékból élünk, és mindannyiunknak családjai vannak, és nehéz a megélhetőség”. (sajtó)

— Mennyivel volt másabb az élet a faluban akkor a mostanihoz képest? — Jobb volt, mint most, tetszik érteni — mondja Laci bácsi. — Sokkal jobb volt. Volt megélhetőség, egy-két hold föld, ott is termett egy kicsi, ki lehetett egészíteni vele a fizetést. De most nincs. (sajtó)

Adnak igazolványt néki, hogy hónapjában egyszer ingyen utazhasson haza, ruhát válthasson, fehérneműt cserélhessen, még azt is adnak néki, hogy ne a maga pénzéből fizesse az utat! Ezért kérdezte hát? Hogy mehet-e ő máshová dolgozni, ha egyik helyről el akar menni? Nem is úgy, hogy őt teszik ki a megélhetőségből, hanem úgy, hogy ő megyen magától? (szépirodalom; Sánta Ferenc)

Ennek ellenére a *megélhetőség*-re nagy valószínűséggel a szerző tényleges nyelvhasználatát tükröző példák is akadnak a „tudományos” és a „hivatali” alkorpuszban is:

Községi viszonylatban a molnárcsaládok a kis és középgazdák sorába tartoztak. Ahhoz, hogy megélhetőségüket biztosítani tudják, el kellett sajátítaniuk a korszerű mezőgazdasági műveleteket. A községben szervezett gazdasági tanfolyamokon részt vettek maguk a molnárak is. Nem egy közülük a sikeres vizsga eredményeként megszerezte az ezüstkalászos gazda bizonyítványt is. (tudományos)

És ahhoz, hogy azokat a célokat meg tudjuk valósítani, ami a helyi lakosság ellátása, közérzete, a település megélhetősége szempontjából rendkívül fontos, nagyon lényeges az, hogy ez a bizonyos EU-önerőalap a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott településeken kívül, mint amit már megcélozott, a területfejlesztési szempontból a leghátrányosabb helyzetű és hátrányos helyzetű településeknek az önhikis¹¹ állapot nélkül is a 10,1 milliárd terhére álljon rendelkezésére. (hivatali)

Mint már az előző interpellációimban már említettem, Csongrád megye mezőgazdaságában jelentkező gondokkal foglalkozom, amelyeknek negatív hatása van az

¹¹ Az ÖNHIKI az önhibájukon kívül hátrányos helyzetbe került önkormányzatok kiegészítő költségvetési támogatása.

ott dolgozókra és azok megélhetőségükre. Jelen interpellációmban az adójogszabályok változásaiból adódó jelenségekkel foglalkozom. (hivatali)

Helyben mi Szegedtől Deszéken keresztül, Ferencszálláson, Klárafalván, Makón, Apátfalván, Magyarcsanakon át Nagylakig valamennyien több olyan lépést megtettünk — sokszor a Közútkezelő Kht.-val közösen —, ami segíti a 43-as út két oldalán a megélhetőségünket, segíti azt, hogy ki tudjuk várni ezt a bizonyos időpontot. (hivatali)

Hasonlóképpen a Google internetes keresővel összegyűjtött adatok közt is vannak olyanok, amelyek iskolázott beszélőktől származnak, például ezek:

A falut a Tisza szabályozásáig mocsaras terület vette körül, amely természetes védelmet nyújtott az ellenséggel szemben, ezért soha nem foglalták el. A szabályozás után megnövekedett a termőterületek nagysága, amire szükség is volt, hiszen a lakosság létszáma folyamatosan emelkedett. Az itt lakó emberek gyűjtögetésből, halászatból, nádvágásból és később főként a mezőgazdaságból biztosították megélhetőségüket. (Wikipédia)

A reményvesztett benuátlásból és üres tervezetésekből a török–oroszc háború lendítette ki a magyar emigrációt, felcsillantván egy nagyszabású orosz–oszc ellenes küzdelemben való részvétel lehetőségét. A törökök melletti fegyveres beavatkozás — a polgári életben helyüket és megélhetőségüket nem találó katonatisztek számára egyfajta érvényesülési lehetőséget is jelentett. (tanulmány; szerzője kandidátusi fokozattal rendelkező történész)

De igazából azt szeretném mondani, képviselőtársam kellő közelségben van ahhoz, hogy talán érdemes lenne felhívni azoknak a figyelmét is, például a CBA-lánc keretei között, ahol ismereteim szerint a kereskedelemben a legkisebbek közé tartozók a jövedelmi viszonyok, hogy érdemes lenne ott a jövedelmeken egy kicsit emelni, hogy az emberek megélhetősége könnyebb legyen. (többdiplomás műszaki értelmiségi, országgyűlési képviselő szóbeli felszólalása)

Az édesapjával, édesanyjával, nővérével és csecsemő öccsével az egyszobás kis házban élő elbeszélő azokról az éveiről számol be, azokat az emlékeit hívja elő memóriájából, melyek meghatározták és keretezték gyermekkorát. A legfontosabb állomásai ennek a gyermeki útnak pedig a halál és a hiány megtapasztalásai lesznek, hiszen amellett, hogy kisöccse meghal, az elbeszélőnek az édesapja fokozatos hiányához is hozzá kell szoknia. A megismerési folyamat kerüli az idealizált létállapotot, a falusi megélhetőség, a mélyszegénység beskatulyázza a gyermekkor legszébb éveit. (könyvkritika; szerzője fiatal író)

Amennyiben Ön Bt. beltartó vagy egyéni vállalkozó, teljes vagyonával felel a vállalkozása tartozásaiért, kötelezettségeiért. Ez a korlátlan felelősség sok esetben a család egész vagyonát és megélhetőségét veszélyezteti, például egy tévesen meghozott üzleti döntés vagy csupán a körülmények szerencsétlen összejárása miatt. (ügyvéd)

Az adatok alapján úgy tűnik, hogy a 'megélhetés' jelentésű megélhetőség távolról sem „vulgáris” ugyan, de éppenséggel választékosnak vagy formálisnak sem mondható, leginkább talán afféle „népies” szónak tarthatjuk, annak ellené-

re, hogy akad példa használatára választékos szövegből is. Ha ez így van, akkor helytelenítéséhez a *n y e l v i k o n t a m i n i z m u s* mellett a *n y e l v i e l i t i z m u s* is hozzájárul.

Érdemes még megjegyezni, hogy létezik egy másik *megélhetőség* szó is, amely nyilvánvalóan a *megélhető* melléknévből alakult 'vmi megélésének a lehetősége' jelentéssel. Ez nyelvművelő szemmel sem kifogásolható a nyelvi kon-taminizmus szempontjából, mivel nem vegyüléssel keletkezett. Ilyen példákkal lehet illusztrálni:

Az egység az alapvető gondolat. Megteremtettük annak a lehetőségét, hogy a nemzet közjogilag egyesüljön, a magyar állampolgársággal. Aminek a megélhetősé-gét még inkább biztosítani fogja, a szavazati jognak a megadása. (MNSZ2 — beszélt nyelvi)

Ahhoz, hogy Isten tanításának megélhetősége a mindennapokban elhíhető és el-fogadható legyen (ne mondhassa senki, hogy onnan „fentről” könnyű beszélni és pa-rancsokat osztogatni), ehhez egy valódi emberi életet kellett Istennek Krisztusban megélnie! (MNSZ2 — fórum)

Jelenleg elfogadott tény, hogy a hosszú és egészséges élet megélhetőségét az ál-talunk fogyasztott víz minősége, struktúrája és tartalma nagymértékben befolyásolja. (internet)

A még mindig fokozódó városiasodás közepette elidegenedünk a saját élette-rünkötől, a megélhető időnkől és egymástól: kicsúszik a valóság megélhetősége a lá-bunk alól. (internet)

Boros Mátyás alkotásainak központi gondolata a világ felfedezése, megélhetősé-ge, az azonosságok és különbözőségek bemutatása, megélése, megélhetőségének esetleges megkérdőjelezése. (internet)

Ez a *megélhetőség* szó — nem meglepő módon — kifejezetten választékos stílusú, gondozott szövegekben fordul elő.

5. példa

A *megélhetőség*-hez hasonló elutasító magatartást tanúsítanak nyelvünk őrei a *monitoringozás* főnévvel szemben is, ezt is vegyüléssel létrejövőnek vélve. A *monitoringozás* persze bajosan volna köthető a leszakadó társadalmi rétegekhez tartozó züllött, értékes emberi kapcsolatok létrehozására képtelen egyedekhez, így ez az új szó(alakváltozat) nem minősítettik vulgárisnak. A helytelenítés alapjául a *n y e l v i k o n t a m i n i z m u s* mellett — implicit módon — a *n y e l v i p u r i z m u s* szolgál. A Nyelvművelő kéziszótár „monitoring” szócikkét idézzük (NymKsz.² 382):

A nemzetközi szóvá válóban levő angol *monitoring* főnévnek több jelentése is van: 'valamely tárgykörre vonatkozó (szak)irodalmat gyűjtő (elektronikus) figyelő-szolgálat', ill. 'a természeti környezet állapotának folyamatos figyelemmel kísérése megfigyelő- és mérőhálózattal'. A magyar szaknyelvben 'rendszeres megfigyelés' értelemben a *monitoring* helyett a magyar képzőjű *monitorozás* is használatos. Ezt helyeseljük, de fel kell hívnunk a figyelmet a kétféle szóalak vegyülésével kialakult,

angol és magyar képzőket egyaránt tartalmazó *monitoringozás* formának a hibás, kerülendő voltára. Nem tudományos munkában (pl. újságcikkben) jól helyettesítheti mindezeket a magyar *megfigyelés*, (*rendszeres*) *tudományos megfigyelés*, ill. a *megfigyelőszolgálat* kifejezés.

Látjuk, hogy a *nyelvi kontaminizmus* nyíltan jelenik meg (a *monitoringozás* azért hibás és kerülendő, mert vegyüléssel jött létre), a *nyelvi purizmus* viszont rejtve, abban a tanácsban, hogy nem tudományos munkákban inkább belső keletkezésű nyelvi formákat használjunk. Javasolataik közül az egyik, a *megfigyelés*, jóval tágabb jelentésű, így pontatlanabb közlést eredményez, a többi (*tudományos megfigyelés*, *rendszeres tudományos megfigyelés*, *megfigyelőszolgálat*) pedig nehézkes. A pontatlanság és a nehézség láthatólag nem nagy ár, ha egy idegen szó háttérbe szorítása a cél.

A *monitoringoz* ígéről a Nyelvművelő kézisztár szerzői nem tesznek említést, pedig a *monitoringozás* elvben éppúgy létrejöhett szabályos továbbképzéssel, mint a *monitoring* és a *monitorozás* összevegyülésével. A kézisztár szerzőivel ellentétben ZIMÁNYI ÁRPÁD a mai magyar nyelvben végbemenő szóképzési és alaktani változásokról szóló monográfiájában (2013: 29) a *monitoringoz* ígére is kitér, s mivel a vegyülés lehetőségét nem említi, nyilván a *monitoringozás*-t a *monitoringoz* származékának tartja.

ZIMÁNYI megközelítése azonban más miatt problematikus. Magát a *monitoring* szót „angol-latin formának” tartja: véleménye szerint ebben „latin tőhöz angol szuffixum járul”. Bár ennek semmi köze a magyar nyelvhez és a tárgyalt kérdéshez, érdemes korrigálni ezt az állítást: az angolban nem latin tőhöz járul angol képző, hanem egy latin eredetű angol tőhöz járul angol képző. Ami körülbelül annyira szokatlan, mint a szláv eredetű *asztal* magyar szóból magyar képzővel létrejött *asztalos*. A szerző nem állítja ugyan explicit módon, de sugalmazza, hogy a *monitoring* már az angolban is vegyülékes, s ennél fogva kétes helyességű; ha nem így gondolná, akkor teljesen indokolatlan volna a szótő és a képző eredetének „felelőletése”. Ezzel rossz fényt vet már az angol szóra is, legalábbis azok szemében, akik hisznek a nyelvi kontaminizmusban. Még sötétebb színekben kezdik el látni a *monitoring* szót a hiszékeny olvasók, ha elolvassák a folytatást:

Alaktani szempontok figyelembevételével megjegyezhetjük, hogy az angol gerund, ill. participle formákból képzett *monitoringoz*, *monitoringozás* származék helyett a *monitoroz*, *monitorozás* tekinthető szabályosnak. (i. h.)

Ha a szerző szavait explicitáljuk, azt az állítást kapjuk, hogy a *monitoringoz* és a *monitoringozás* szabálytalan képzésű, mert egy angol nyelvű gerundium- vagy particípiumalak kap magyar képzőt. Ne feszegessük most azt a kérdést, hogy az angolban a ’megfigyelés’ jelentésű *monitoring* valóban gerundium- vagy particípiumalak-e, nem inkább ebből szófajváltással keletkezett főnév; ez

legyen az anglisták problémája. Azt azonban határozottan le kell szögezni, hogy a *monitoringoz* továbbképzett alak alapjául szolgáló, angol eredetű MAGYAR *monitoring* szó — tőszó, mivel *monitor* szó ugyan létezik a magyarban, ám *-ing* képző nem (s ezt a toldalékot a szó amúgy sem a magyarban kapta). Ebből következően semmi szabálytalanság nincs abban, hogy ez a magyar tőszó magyar képzőt kap. Hasonlóan tőszó a magyarban a *kemping*, a *tréning*, a *shopping* vagy a *jogging*, melyekből ugyancsak jöttek létre igék: a *kempingezik*, a *trénin-gezik*, a *shoppingol*, a *joggingol*.

Mindezek fényében a latin meg az angol nyelvre való hivatkozás aligha szolgálhat más célt, mint a *monigorizingoz* és a *monitoringozás* „bemőszerolását”. Manapság már nem túlságosan szalonképes pusztán purista indítékokból elutasítani egy szót vagy más nyelvi formát, jól jön hát, ha szabálytalan képzésűnek kiálthatjuk ki.

Az MNSZ2 csupán 3 találatot ad a *monitoringoz*-ra mint szótőre; ezzel szemben a *monitoroz*-ra közel 700-at (tisztítás nélkül). Érdemes idézni a szövegtár 3 adatát:

Amióta demokrácia és piacgazdaság van, ez mindig így megy: az éppen „közel álló” kft.-k tarthatnak akkreditált továbbképzést, szakérthetnek, minőségbiztosíthatnak, lenyúlhatják a tízmilliós megbízási díjakat, a tanárok meg ingyen elvégzik helyettük a munkát. Ezek a mostaniak azért odalöktek bruttó pár ezer forintot a projektben részt vevő pedagógusoknak is. A tanárnő tisztában volt mindezzel, de most ingerelte a monitoringozó fiatalember kinézete. Igazi yuppie volt, öltönyben, melényben, rövidre nyírt hajjal. (sajtó)

Mi is azt mondtuk, hogy ahová az iszap kifolyt, az a terület élhétetlen, azt mentesíteni kell. Ez történik most. Közben az alapellátás, szakellátás folyamatosan monitoringoz, és az eredmények nem mutatják, hogy bizonyos betegségek megemelkedtek volna. Az elején rögtön jelentkeztek a légúti irritációval kapcsolatos panaszok, amiket jelentettünk, kezeltünk. De nehézfémekkel kapcsolatban nem jeleztek, pedig az első napokban számítottunk a mikroszemcsék ilyen hatására. (sajtó)

A megoldás, az kettős. Az egyik az, hogy erre a struktúrára valami átmeneti megoldást találni, és ennek átmenetileg csak egy dolga van csak, a pénz és egy iszonyatos nagy ellenőrzés, hogy azok az önkormányzatok, amelyek bajba kerültek, miért kerültek bajba, és bizonyos intézkedéseket meghoztak igen vagy nem. Ez az, ami folyamatosan kell, hogy legyen nap mint nap monitoringozva, mert különben azt kell, hogy mondjam, hogy egyszerre sokan jelenthetnek csődöt. (besznye)

Látjuk, hogy mindhárom szöveg meglehetősen laza fogalmazású; az első ráadásul elég erős érzelmi töltésű is, a harmadik pedig nyilván szóban hangzott el. Ezért elvileg nem elképzelhetetlen, hogy ha gondozottabbá kívánták volna alakítani a szerzők, a *monitoringoz* formát *monitoroz*-ra javították volna.

Az interneten azonban számos olyan szöveget is találunk, amely eléggé gondozott ahhoz, hogy arra gondoljunk: a szerzők valóban a *monitoringoz* vagy

monitoringozás formát kívánták használni, nem a tolluk, illetve a nyelvük botlott meg. Néhány példa a sok közül:

Beszámolunk arról, hogy a program hogyan szolgálja az új pedagógiai módszerek elterjesztésével az iskolai lemorzsolódás megelőzését. A projekt — az Eszterházy Károly Egyetem vezetésével — hat felsőoktatási intézmény konzorciumi együttműködésével valósul meg, amelyet az Oktatási Hivatal (OH) monitoringoz és ellenőriz. (egy absztraktkötet egyik absztraktjából)

Az intézmény befogadó légkört biztosít a tanulók és a dolgozók számára, éves munkahelyi esélyegyenlőségi tervet fogad el, melyet rendszeresen monitoringoz. Az intézmény biztosítja, és évente megvizsgálja, hogy minden, a működésére, pedagógiai munkájára vonatkozó iránymutatásba, stratégiai dokumentumba (kiemelten a pedagógiai programba és az intézményi minőségirányítási programba) beépüljenek és érvényesüljenek az egyenlő bánásmódra és esélyegyenlőségre vonatkozó kötelezettségek és célkitűzések. (intézményi stratégia; a szerző az iskola igazgatója)

Az újjáépülés, helyreállítás folyamatának megfigyelése biztosított, azonban az újjáépítés által generált fejlődést vagy ennek hiányát már nem monitoringozták. (hatástanulmány; szerzője egyetemi oktató)

A füvesítéseket az időjárás viszonyok miatt csak tavasszal tudják elvégezni, ám ha azzal is elkészülnek, a szeméttelpek helyén már csak szép, zöld dombokat láthatnak az arra járók. A rekultivált területeket azonban nem hagyják magukra a szakemberek, a jövőben megfigyelés alatt tartják — monitoringozták — majd őket, s ha valahol megsérül a szigetelés, azt haladéktalanul kijavítják. (regionális lap cikkéből)

A felfedezés meglepetésként érte Ellard Huntinget, a brisztoli tudóst és kutató csapatát. A kutatók az egyetem mellett az időjárását monitoringozták — számol be róla a NewScientist — amikor azt vették észre, hogy az elektromos mezőt mérő műszereiken hirtelen megugrik a légköri elektromos töltés. (szakcikk)

A szert először monitoringozták, végül 2016 januárjától felkerült a doppinglistára. Kiderült ugyanis, hogy számos balkáni országból érkező sportoló csúcseredményeket produkált, az antidopping-hatóságnak viszont szemet szúrt, nem lehet mind egyikük szívbeteg, hogy szedje a szívvédőnek titulált Meldoniumot. (interjúrészlet)

Tudomásunk szerint a petíción nem kellett megadni, hogy ki jár az egri főiskolára és ki nem. Így nehéz értelmezni a képviselő mondatát, különösen azt a részét, hogy sok EKF-es állt ki az egyetemmel való válás mellett. Reméljük, hogy ez a mondat csak egy a szokásos, általános puffogtatások közül, és Nyitraiék nem monitoringozták, hogy az egri főiskolások közül kik írták alá a petíciójukat, vagy azt, hogy az aláírók közül kik járnak az EKF-re. (regionális lap cikkéből)

Minden általunk felügyelt hálózat összes aktív hálózati eszközét monitoringozzuk, kritikus eseményekről riasztást kapunk. / Ügyfeleink kiemelt szolgáltatásait is monitoringozzuk, hogy riasztás esetén meg tudjuk tenni azonnal a megfelelő intézkedéseket. / Ügyfeleink kérésére bármit monitorozunk, amit lehet, és számukra fontos. (egy monitoringrendszer leírásából)

A növényvédelmi kezeléseket végző drónpilóta — felsőfokú növényvédelmi végzettséggel rendelkező szakirányító felügyelete mellett — növényvédelmi monitoringozást és növényvédelmi kezeléseket végez drónnal különböző mezőgazdasági

kultúrákban és lakott területen lévő zöldfelületeken. (egy kft tevékenységének leírásából)

Megkezdték az egykori selypi cementgyár területének azbesztmentesítését. / Az azbesztmentesítés után monitoringozást végeznek, megvizsgálva, hogy maradt-e még veszélyforrás, szükség van-e további intézkedésekre. (hír)

Egy természetes attraktánsokkal ellátott csapda, mely a perforációnak köszönhetően gyorsan és könnyedén négy darabra téphető. Ezáltal nagyon gazdaságos felhasználást biztosít. Csótányok által előszeretettel látogatott helyekre helyezzük ki a monitoringcsapdákat. A csapdát alapjában véve monitoringozásra használjuk, de kisebb mértékű fertőzöttség esetén a problémát is megszünteti. (termékleírás)

Szűcs Erika, a Gyurcsány-kormány egykori szociális minisztere leköszönése után több mint 7 millió forintot kapott a tárcától, hogy miniszteri biztosként monitorozza a sajtóban az „Út a munkához” programot — közölte Papcsák Ferenc elszámoltatási kormánybiztos hétfői sajtótájékoztatóján, amelyen az erről a megbízásról szóló vizsgálatának eredményét ismertette. / Papcsák szerint amikor a monitorozási munkára Szűcs Erika megbízást kapott, a szociális tárcánál huszonnyolcan végeztek főállásban sajtófigyelést és monitoringozást. (internetes portál cikkéből)

Az internetes adatok nagy száma arra utalhat, hogy a *monitoringoz* és a *monitoringozás* az elmúlt időszakban terjedt el jelentősebben, azért tartalmaz a meglehetősen konzervatív MNSZ2 oly kevés adatot.

A bemutatott és a be nem mutatott adatok alapján megállapíthatjuk: a *monitoringoz*, *monitoringozás* — szemben a fent idézett híresztelésekkel — sem nem szükségszerűen vegyületes forma, sem nem szabálytalan képzésű. Helytelenítése mellett nem szól semmilyen valós tény, csupán a *n y e l v i k o n t a m i n i z m u s s a l* és a *n y e l v i s z i s z t e m i z m u s s a l* mint fűgefalevéllel szemérmesen takaródzó *n y e l v i p u r i s t a* ideológia.

6. példa

Szemlélnkből nem maradhat ki az oly sokak által ostorozott *unszimpatikus* szó sem. Nézzünk először példákat a laikusi viszonyulásra! Az első egy blogbejegyzésből való, címe *A patikus*.¹²

Gyakran hallani azt a szót, hogy unszimpatikus, de persze megint nincs egy tanárnő a közelben, aki hirtelen szájon vágja az illetőt. Ha ez azért van, mert nincs már a Földön olyan tanár(nő), aki megpofozza a gyereket, akkor örülök neki, egyébiránt itt most „igény vóna rá”.

Kerülendő: *unszimpatikus*.

Ajánlott: *antipatikus*.

A szimpatikus görög/latin eredetű szó, és szintén a görögből/latinból megörököltük vele az ellentétét is, ez az *antipatikus* szó. Az *unszimpatikus* szóra is van magyarázat, az *un-* egy német előtag. (Angolban is van vagy 4 előtag ellentétképzésre, és bizony meg kell tanulni, melyik szóhoz mi tartozik.) Ez kicsit olyan, mintha fog-

¹² https://helyesiras.blog.hu/2007/04/05/a_patikus

nék egy görög szót, kiküldeném Németországba, hogy ugyan tegyenek már elé valamit, és csak aztán importálnám. Hacsak nem pl. sörről, vagy autóról van szó, akkor ez az eljárás nem szerencsés!

Amint látjuk, az ítéletében végtelenül magabiztos szerzőben föl sem merül annak a lehetősége, hogy egy olyan szó, melynek egyes elemei más-más eredetre mennek vissza, helyes lehetne. Pedig nem tűnik valószínűnek, hogy ugyanilyen vehemenciával ostromozná mondjuk a *zongorista* (*zeng* magyar hangutánzó tő + *tambura* szerbhorvát < török < arab eredetű csonkult tő + latin < görög eredetű névszóképző), a *mikrobarázdás* (görög eredetű előtag + szláv eredetű tő + uráli eredetű magyar névszóképző) vagy pláne a *miniszterelnök* szót (latin eredetű tő + csonkult magyar eredetű tő + szláv eredetű névszóképző). A nyelvi valóság vajmi keveset számít, amikor közkeletű nyelvi ideológiákról van szó. A **n y e l v i k o n t a m i n i z m u s** a jelek szerint ilyen.

Másik példánk a gyakorikerdesek.hu weboldalról való. A kérdés ez volt: *Most akkor antipatikus vagy unszimpatikus?*¹³ Az egyik kommentelő felidézi egy korábbi válaszadó állítását, megtoldva azt saját meglátásával:

A felháborodott első válaszoló a saját kezével másolta be második megjegyzésébe, hogy az unszimpatikus egy HELYTELENÜL képzett ellentéte a szimpatikusnak, HELYES formája pedig az antipatikus. Nem halmozhatunk különböző eredetű (itt: latin és görög) előtagokat egyazon szóban.

Egy másik kommentelő mentegeti a szót, de a **n y e l v i k o n t a m i n i z m u s** ideológiájának helytállóságát nem vonja kétségbe, sőt meg is tetézi **n y e l v i p u r i z m u s s a l**:

Bár számomra az is kicsit kérdés, hogy az unszimpatikus szó képzésének helytelensége mennyire súlyos. A szim- előtag jelentése: együtt. A szim-pátia: együttérzés. Szimpatikus az, akivel együtt tudunk érezni. Az un- előtagot nem a szimpátia szó kapja, hanem a szimpatikus szó, így nem érzem akkora hibának. (Max. a görög és latin előtag keverését tartom annak.) Végül is az unszimpatikus tulajdonképpen „együtt nem érzőt” jelent kissé nyakatekerten, míg az antipatikus ellenszenvest.

De a legegyszerűbb, ha egyiket sem használjuk. Vannak szép magyar kifejezések, amelyekkel leírható ez a jelző. Pl. „nem szimpatikus”, ellenszenves, „nem túl megnyerő”, „tenyérbemászó pofájú” stb.

Aligha véletlen, hogy az a válaszadó veszi észre az *unszimpatikus* és az *antipatikus* közti határozott jelentésbeli különbséget, aki nem hódol sem a **n y e l v i k o n t a m i n i z m u s**, sem a **n y e l v i p u r i z m u s** ideológiájának:

Nincs olyan, hogy „helyes” formája. A szimpatikus és az antipatikus lehet görögből átvéve, de nagyobb a brit hatás, ahonnan az un- képző is származik, és ahol

¹³ https://www.gyakorikerdesek.hu/tudomanyok_helyesiras__2986954-most-akkor-antipatikus-vagy-unszimpatikus

az „unszimpatikus” (unsympathetic) használatos kifejezés. Abban tévedtek, hogy az unszimpatikus és az antipatikus ugyanazt jelentené. Az anti- „ellentétes, ellenséges” jelentéstartalommal bír, míg az un- „valamilyen tulajdonság nélküli”. Az unszimpatikus azt jelenti, hogy „valaki, aki iránt nem érzel szimpátiát”, míg az antipatikus „valaki, aki iránt ellenséges érzéseid vannak”. A kettő egyáltalán nem ugyanaz.

Sem a Nyelvművelő kézikönyv, sem a Nyelvművelő kéziszótár nem foglalkozik külön szócikkben az *unszimpatikus* szóval, hanem azt más *un-* előtagú szavakkal együtt említik példaként.

A Nyelvművelő kézikönyv „un- előtagú összetételek” című szócikkében (NyKk. 2: 1141) ezt olvassuk:

A német nyelvből való *un-* fosztóképző néhány szóösszetétel előtagjaként az utótaggal (többnyire ugyancsak a németből származó melléknévvel) kifejezett tulajdonságnak az ellenkezőjét vagy hiányát jelenti. Ezek az összetételek a bizalmas társalgás nyelvében használatosak, s java részük jó magyar megfelelővel helyettesíthető. Például elavulóban van az *unheimlich* [unheimlich] melléknév, magyarul: *barátságatlan, rideg, zord; kellemetlen, rossz érzést, viszolygást keltő*; ugyanígy az *unsenir(t)* határozószó is, magyarul: *fesztelenül, zavartalanul, tartózkodás nélkül; arcátlanul, szégyenkezés nélkül*. Él még az *unesztétikus*: *nem esztétikus, nem szép, nem ízléses*, továbbá az *unpraktikus*: *gyakorlatiatlan, ügyetlen, célszerűtlen* és az *unszimpatikus*: *ellenszenves*. A köznyelvi használatba leginkább az *unintelligens* épült be; ez tapintatosabban, az idegen szó kevésbé éles árnyalatával, de nem kevésbé rosszállóan fejezi ki a *nem értelmes, értetlen, nehéz felfogású*, ill. *tanulatlan, műveletlen* megfelelők együttes fogalmát. Kerüljük a zavaros, felemás képzésű *ungusztiózus, ungsztiőz* szót! Magyarul: *ízléstelen, visszataszító, undorító, ronda; gusztustalan*.

Látjuk, hogy a szerzők nem ítélik meg annyira szigorúan azokat az *un-* előtagú szavakat, amelyeket teljes egészükben a németből vettünk át: nyilván úgy veszik, hogy ezek kevertsége „német belügy” (amiben igazuk is van). Még azt is észreveszik, hogy eufemisztikus fogalmazásban az *unintelligens* formát célszerűbb lehet használni, mint magyar megfelelőit. Ám azokat a szavakat, amelyekről valószínűleg úgy gondolják, hogy a magyarban keletkeztek — az *ungusztiózus*-t és az *ungusztioz*-t —, sokkal szigorúbban ítélik meg, aminek nemigen lehet más oka, mint a *n y e l v i k o n t a m i n i z m u s b a* vetett hit. Arra, hogy miért kerülendő egy szó, ha különböző eredetű elemekből áll, nem kapunk magyarázatot. Az indoklás, a magyarázat hiánya köztudomásúan az érintett nyelvi ideológia erősségét, megkérdőjelezhetetlenségét, az érintett közösségbe való erőteljes beágyazottságát mutatja: a kontaminizmus nyilvánvalóan ilyen.

A Nyelvművelő kéziszótár az „un- előtagú mellékevek” című szócikkében (NymKsz.² 582) szigorúbban ítéli meg a tárgyalt jelenséget: míg a kézikönyv a „bizalmas társalgás nyelvére” tartja jellemzőnek ezeket a szavakat, addig a kéziszótár „bizalmas-vulgáris” hangulatú szavakként bélyegzi meg őket:

Német eredetű, a magyarban bizalmas-vulgáris hangulatú szavak. A köznyelvben kerülendő, helyettük magyar megfelelőiket használjuk: *unesztétikus* = *nem szép, nem ízléses, csúnya, ronda*; *unpraktikus* = *célszerűtlen, alkalmatlan*; *unintelligens* = *nem (elég) értelmes, nehéz felfogású, értetlen, buta*; *unszimpatikus* = *ellenszenves*; stb. Aki mégis ragaszkodik az idegen szavakhoz, a német *un-* fosztóképzőt a magyar *nem* tagadószóval helyettesítheti: *nem esztétikus, nem praktikus, nem intelligens, nem szimpatikus*, esetleg — latin eredetű előtaggal — *antipatikus*.

Látjuk, hogy a kézisztótár értékítéletében is megjelenik a *n y e l v i k o n - t a m i n i z m u s*, csak éppen rejtve: abban a tanácsban, hogy az *un-* előtag helyett a *nem* tagadószót használjuk inkább, továbbá abban, hogy az *unszimpatikus* esetében az *antipatikus*-t is felkínálják mint „esetleg” használható formát. Mivel az *antipatikus* is idegen eredetű, a nyelvi purizmust kizárhatjuk mint a tanács indítékát, így nem marad más, mint hogy az előtag németes volta miatt kevésbé megfelelő az *unszimpatikus*, mint az *antipatikus*, vagyis implicit módon a nyelvi kontaminizmus ideológiájával van dolgunk.

Azon sem csodálkozunk különösebben, hogy a szerzők nem utalnak az *unszimpatikus* és az *antipatikus* közti jelentésbeli különbségre: a közlés pontossága mellékes, ha egy vegyülékes szót vissza akarunk szorítani.

Az *unszimpatikus*-ról szó van még a Nyelvművelő kézisztótár „antipátia, antipatikus” című szócikkében is (NymKsz.² 43), hasonló szellemben. Itt sem kapunk magyarázatot az elutasításra, de itt is érződik, hogy az *unszimpatikus*-nak „nagyobb a bűne”, mint az *antipatikus*-nak:

Görög–latin eredetű, többnyire szükségtelenül használt idegen szavak. Pontos magyar megfelelőik: *ellenszenv*, ill. *ellenszenves, visszatetsző*, esetleg *visszataszító*. Hasonlóképpen: *valaki antipatikus nekem* = *ellenszenves, nem szenvedhetem, nem szívelem, (ki) nem állhatom, idegenkedem tőle*. A bizalmas-vulgáris stílusban előfordul a német mintájú *unszimpatikus* melléknév is. Ezt igényes beszédben okvetlenül kerüljük!

Innen sem tudjuk meg, miért is kell kerülni az „igényes beszédben” (vagyis a nyelvművelők szabályait követő közlésekben) az *unszimpatikus* melléknevet. A szerzők úgy gondolják, hogy ha egy szó „német mintájú”, a napnál világosabb, hogy az legfeljebb olyan unszimpatikus vagy egyenesen antipatikus egyedek közléseiben fogadható el, akik vulgáris stílusban beszélnek, s ennél fogva képtelenek embertársaikkal értékes kapcsolatot teremteni.

A nyelvi purizmus mellett a „patikus szavak” nyelvhelyességi megítélésében szerepet játszik a *n y e l v i n e c e s s z i z m u s* ideológiája is, melynek hívei úgy gondolják, hogy a nyelvben létezhetnek „szükségtelen szavak”. Én még életem eddigi hatvannégy éve során egyetlen ilyenrel sem találkoztam. Nélkülözhető szavakkal persze igen: nagyon sok szó nélkülözhető a magyarban is, mint más nyelvekben. Ezernyi lehetőségünk van arra, hogy közléseinket különböző mértékben lebutítsuk.

Összegzés

Írásomban olyan magyar szavakkal foglalkoztam, melyeket a nyelvművelők azért helytelenítenek, mert véleményük szerint vegyüléssel keletkeztek, vagyis a helytelenítés (egyik) indoka a nyelvi kontaminizmus ideológiája. Fő forrásom a magyar nyelvművelés két kiemelkedő jelentőségű, reprezentatív kiadványa volt, a Nyelvművelő kézikönyv és a Nyelvművelő kézisztár. Ennek anyagából válogattam ki hat olyan lexémát, melyek hangalakjának vagy alaki szerkezetének létrejöttében a nyelvörök szerepet tulajdonítanak a vegyülésnek.

A vizsgálat során kiderült, hogy a kiválasztott nyelvi formák többsége nem vagy nem feltétlenül keletkezett vegyüléssel: egyedül a *sztyeppe* és a *hézagpótló* esetében beszélhetünk nagy valószínűséggel vegyületes eredetről. A *sztyeppe* nyelvközi vegyüléssel keletkeztetett az oroszos *sztyep(p)* és a németes *steppe* hangalakokból, a *hézagpótló* pedig nyelven belüli vegyüléssel két, némileg hasonló jelentésű szóból, az inkább konkrét értelemben használt *hézagtöltő*-ből és az átvittebb értelmű *hiánypótló*-ból.

A többi bemutatott példa közül a *státusz* és a *monitoringoz* létrejöttében is szerepet játszhatott a vegyülés, de valószínűbbnek tűnik, hogy mindkét szó hangalakjának kialakulásában belső nyelvi folyamatok játszottak döntő szerepet: a *státusz* esetében a szibilánsokat érintő elhasonulás és hasonulás, a *monitoringoz* és a *monitoringozás* esetében pedig a szabályos továbbképzés.

A maradék két szónak valószínűleg semmi köze a vegyüléshez: a *megélhetőség* nyilván összevonással keletkezett a *megélhetési lehetőség* szerkezetből, az *unszimpatikus* pedig közvetlen kölcsönzéssel; a német *unsympatich* szó eredete „német belügy”, még akkor is, ha a műveltebb magyar beszélők képesek a szóban felismerni egy német eredetű prefixumot és egy görög–latin eredetű szótövet.

Amint a példákban szintén kiderült, a nyelvi kontaminizmus ideológiája mellett a nyelvhelyességi ítéletek indoklásában más nyelvi ideológiák is megjelentek explicit vagy implicit módon. Ilyen a nyelvi konzervativizmus, amelyre a *státusz* alakváltozattal kapcsolatban történik explicit utalás, a vele rokon nyelvi originalizmus, amely a *sztyeppe* nyelvhelyességi megítélését befolyásolja, a nyelvi normalizmus és nyelvi naturalizmus, amelyek a *hézagpótló* helytelenítésében jelennek meg explicit módon, a nyelvi moralizmus és a nyelvi elitizmus, amely a *megélhetőség* megítélésében kap szerepet, a nyelvi szisztemizmus, amely a *monitoring* és a *monitoringozás* elutasításának indoklásául szolgál, a nyelvi necesszizmus, amely a *hézagpótló* és az *unszimpatikus* nyelvhelyességi megítélésében jelenik meg explicit módon, de az összes többi szó megítélését is befolyásolja. Végül, de nem utolsósorban meg kell említeni a nyelvi purizmust, amely a

monitoring és a *monitorozás*, valamint az *unszimpatikus* megítélésében kap fontos szerepet.

Az említett nyelvi ideológiákra — s másokra is, amelyek verbalizálatlanul ott vannak a háttérben — nyilvánvalóan azért van szükség, mert nélkülük nehéz volna a beszélőket rávenni arra, hogy ne az adott helyzetben a legmegfelelőbbnek érzett nyelvi formát használják, hanem valami mást (például ne *unszimpatikus*-nak mondjanak valakit, hanem *antipatikus*-nak vagy *ellenszenves*-nek). Magyarán: a nyelvhelyességi ideológiák a nyelvművelők kezében a szövegek nyelvi-stilisztikai lebutításának eszközei: abban nyújtanak a beszélőnek nélkülözhetetlen segítséget, hogy képes legyen lemondani a szorosabb értelemben vett nyelvi, jelentéstani, stilisztikai, pragmatikai stb. szempontból leginkább adekvátnak érzett nyelvi forma használatáról, s helyette olyat válasszon, amely kevésbé árnyalt, kevésbé stílusos, a helyzetnek kevésbé megfelelő, amely kevésbé fejezi ki egyéniségét, kevésbé tükrözi identitását.

Irodalom

- ÁGOSTON MIHÁLY 2006. Nyelvművelő kézisztár. *Magyar Nyelvőr* 130: 271–289.
- BAKOS FERENC 2013. *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Harmadik kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- COUPLAND, NIKOLAS 2010. Language, ideology, media and social change. *Swiss Papers in English Language and Literature* 24: 55–79.
- DOLNÍK, JURAJ 2010a. *Teória spisovného jazyka, so zreteľom na spisovnú slovenčinu*. Bratislava, Veda.
- DOLNÍK, JURAJ 2010b. *Jazyk, človek, kultúra*. Bratislava, Kalligram.
- DOMONKOSI ÁGNES 2007a. Az értékelés és a minősítés a nyelvművelésben. In: DOMONKOSI ÁGNES–LANSTYÁK ISTVÁN–POSGAY ILDIKÓ szerk., *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Dunaszerdahely–Budapest, Gramma Nyelvi Iroda–Tinta Könyvkiadó. 38–51.
- DOMONKOSI ÁGNES 2007b. Nyelvi babonák és sztereotípiák: a helyes és a helytelen a népi nyelvészeti szemléletben. In: DOMONKOSI ÁGNES–LANSTYÁK ISTVÁN–POSGAY ILDIKÓ szerk., *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Dunaszerdahely–Budapest, Gramma Nyelvi Iroda–Tinta Könyvkiadó. 141–153.
- ÉkSz.² = PUSZTAI FERENC főszerk., *Magyar értelmező kézisztár*. Második, átdolgozott kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003.
- ÉrtSz. = *A magyar nyelv értelmező szótára*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1959–1962.
- GAL, SUSAN 2006a. Contradictions of standard language in Europe: Implications for the study of practices and publics. *Social Anthropology* 14: 163–181.
- GAL, SUSAN 2006b. Linguistic Anthropology. In: BROWN, KEITH főszerk., *Encyclopedia of Language and Linguistics* 7. Második kiadás. Oxford, Elsevier Publishers. 171–185.

- GOMBOCZ ZOLTÁN 1950. *Hangtörténet*. Második kiadás. Budapest, Tudományos Könyvkiadó.
- GYALMOS JÁNOS 1933. *Latin eredetű képzőink*. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság.
- HUSZÁR ÁGNES 2005. *A gondolatól a szóig. A beszéd folyamata a nyelvbotlások tükrében*. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- KROSKRITY, PAUL V. 2000. Regimenting languages. In: KROSKRITY, PAUL V. szerk., *Regimes of Language*. Santa Fe, Santa Fe School of American Research Press. 1–34.
- LAIHONEN, PETTERI 2008. Language ideologies in interviews: A conversation analysis approach. *Journal of Sociolinguistics* 12/5: 668–693.
- LAIHONEN, PETTERI 2009. *Language Ideologies in the Romanian Banat*. Jyväskylä, University of Jyväskylä.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2003. A Magyar értelmező kéziszótár a nyelvhelyesség fogságában. *Magyar Nyelvőr* 127: 370–388.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2007. A nyelvhelyesség mint nyelvi probléma. *Kisebbségkutatás* 16/2: 199–213.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2009a. *A magyar beszélt nyelv sajátosságai*. Pozsony–Bratislava, Stimul. URL: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kmj/Lanstyak_Istvan_Besznye.pdf
- LANSTYÁK ISTVÁN 2009b. Nyelvi ideológiák és filozófiák. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 11/1: 27–44.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2009c. A platni botránya (Egy új stílusminősítési rendszer felé). *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 11/2: 25–40.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2010. A moralizmus mint nyelvhelyességi ideológia. In: CSERNICKÓ ISTVÁN–FEDINEC CSILLA–TARNÓCZY MARIANN–VANČONÉ KREMMER ILDIKÓ szerk., *Utazás a magyar nyelv körül*. Budapest, Tinta Könyvkiadó. 58–67.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2011a. A nyelvi ideológiák néhány általános kérdéséről. In: MISAD KATALIN–CSEHY ZOLTÁN szerk., *Nova Posoniensia*. Pozsony, Szenczi Molnár Albert Egyesület–Kalligram Kiadó. 13–57.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2011b. Az elitizmus mint nyelvhelyességi ideológia. In: KOZMÁCS ISTVÁN–VANČONÉ KREMMER ILDIKÓ szerk., *A csitári hegyek alatt*. Nyitra, Arany A. László Társulás–Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara. 137–146.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2017. *Nyelvi ideológiák (általános tudnivalók és fogalomtár)*. URL: http://web.unideb.hu/~tkis/li_nyelvideologiai_fogalomtar2.pdf (Utolsó letöltés: 2018. július 30.)
- LANSTYÁK ISTVÁN 2018. Nyelvi originalizmus a szavak hangalakjának nyelvhelyességi megítélésében. In: MISAD KATALIN–CSEHY ZOLTÁN szerk., *Nova Posoniensia* 8. Pozsony, Szenczi Molnár Albert Egyesület. 7–34.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2020a. A nyelvi eszközök kontextuális meghatározottságával kapcsolatos nyelvi ideológiák (nyelvi autonomizmus és nyelvi szituacionizmus). In:

- MISAD KATALIN–CSEHY ZOLTÁN szerk., *Nova Posoniensia 10*. Pozsony, Szenczi Molnár Albert Egyesület. 7–28.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2020b. A funkcióigés szerkezetek megítélése a nyelvhelyesség és a nyelvi helyénvalóság szempontjából. *Fórum Társadalomtudományi Szemle 22/1*: 53–78.
- MILROY, JAMES 2001. Language ideologies and the consequences of standardization. *Journal of Sociolinguistics 5/4*: 530–555.
- MILROY, JAMES–MILROY, LESLEY 2012. *Authority in Language. Investigating Standard English*. Negyedik kiadás. London–New York, Routledge.
- MOLNÁR MÁRIA 2014. A nyelvi norma a magyar nyelv tudományban. *Hungarológiai Évkönyv 15/1*: 41–54.
- MOLNÁR MÁRIA 2020. „Vigyázz, hogy ezeket a kifejezéseket helyesen használd!” Az előíró szemlélet hatásai 21. századi iskolai anyanyelvi nevelésünkben. In: HOSS ALEXANDRA–VISZKET ANITA szerk., *Találkozások az anyanyelvi nevelésben 4. Hasonlóságok és különbségek a nyelvben és az anyanyelvi nevelésben*. Pécs, PTE BTK Nyelvtudományi Tanszék–Lingua Franca Csoport.
- MYHILL, JOHN 2004. A parameterized view of the concept of “correctness”. *Multilingua 23/4*: 389–416.
- NyKk. = KOVALOVSKY MIKLÓS–GRÉTSY LÁSZLÓ főszerk., *Nyelvművelő kézikönyv 1–2*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980–1985.
- NymKsz.² = GRÉTSY LÁSZLÓ–KEMÉNY GÁBOR szerk., *Nyelvművelő kézisótár*. Második, javított és bővített kiadás. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2005.
- OH. = LACZKÓ KRISZTINA–MÁRTONFI ATTILA, *Helyesírás*. Budapest, Osiris Kiadó, 2004.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD 1983. A helyes magyarság kézikönyve. *Magyar Nyelvőr 107*: 41–47.
- SEBŐK SZILÁRD 2017. *Meta és nyelv. Kísérletek a nyelvléírás nyelvének leírására*. Bratislava, Univerzita Komenského v Bratislave.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2007. *Idegen szavak szótára*. Budapest, Osiris Kiadó.
- TÓTFALUSI ISTVÁN 2004. *Idegenszó-tár. Idegen szavak értelmező és etimológiai szótára*. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- WOOLARD, KATHRYN A.–SCHIEFFELIN, BAMBI B. 1994. Language Ideology. *Annual Review of Anthropology 23*: 55–82.
- ZIMÁNYI ÁRPÁD 2013. *Szókészleti és morfológiai változások a mai magyar nyelvben*. Eger, Líceum Kiadó.

Language contaminism and Hungarian language cultivation

The paper deals with six words which are said to have come into being by unintentional blending. This is one of the reasons for their stigmatization by language cultivators. Language contaminism is the language ideology according to which words created

this way are incorrect or at least less appropriate than those which were formed by “established” word formation processes. The investigation showed that in some cases contaminism is rather a pretext, not a real reason for stigmatization, the actual reason being language purism and/or language conservatism. A number of other language ideologies were also used to justify the condemnation of the words under investigation.

Keywords: language ideologies, language contaminism, unintentional blending, language cultivation

Lanstyák István
ORCID: 0000-0002-8237-9258
Comenius Egyetem, Pozsony
istvan.lanstyak@uniba.sk